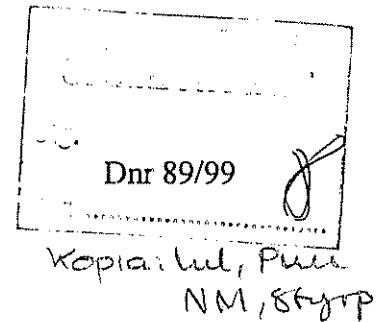

SÁMEDIGGI
SÁMEDIGGE
SAEMIEDIGKIE
SAMETINGET

YTTRANDE

1999-10-29

Statsrådet och chefen för
Jordbruksdepartementet
100 33 STOCKHOLM

Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige, betänkandet av Utredningen om ILO:s konvention nr 169 (SOU 1999:25)

Ert Dnr Jo1999/677

Sametinget har givits tillfälle att yttra sig över Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige, betänkandet av Utredningen om ILO:s konvention nr 169 (SOU 1999:25). Sametinget får härmed avge yttrande. Yttrandet inges efter yrkande och beslut om förlängd remisstid.

Yttrandet har enhälligt beslutats av Sametingets plenum 1999-10-26--29, § 24. Beslut om yttrande har föregåtts av en beredning med representation från styrelse och opposition enligt särskilt beslut av Sametingets plenum och delegationsbeslut av Sametingets styrelse. I det beredande organet har medverkat Sametingets styrelseordförande Per Mikael Utsi, Sametingspartiet Renägarförbundet, samt Sametingsledamöterna Ingvar Åhrén, Sametingspartiet Samelandspartiet, och Stefan Mikaelsson, Sametingspartiet Skogssamerna. Föredragande vid förslagsberedning har varit kanslichefen Lars-Nila Lasko.

Sametingets yttrande följer kapitelindelningen för utredningsbetänkandet.

Med vänlig hälsning

Per Mikael Utsi
Ordförande

1 SAMETINGETS GENERELLA SYN PÅ ILO:S KONVENTION NR 169

Sametinget anser att ratifikation av ILO:s konvention nr 169 skapar stora möjligheter för tillkomsten av en ny svensk urfolks- och samepolitik såväl nationellt som inom EU, samt för fram Sveriges intentioner internationellt i urfolksfrågor.

Sametinget anser vidare att ratifikation av konvention skapar möjligheter till ett grundläggande skydd och därmed trygghet för samerna samt möjligheter till en samisk framtid i Sverige.

Sametinget välkomnar därför regeringens avsikt enligt direktiven att Sverige, i likhet med vad bl.a. Norge och Danmark redan gjort, skall ratificera konventionen om urfolk och stamfolk i självstyrande länder.

Sametinget ser det dock som besvärande att Sverige inte tidigare vidtagit åtgärder i avsikt att ratificera konventionen. Sverige har i andra frågor om mänskliga rättigheter internationellt intagit en framträdande roll. Sametinget ser det därför som ytterst angeläget att Sverige så skyndsamt som möjligt ratificerar konventionen och visar omvärlden att Sverige framhåller de särskilda mänskliga rättigheter som rör urfolk. Sametinget uppmanar därför regeringen att vidta skyndsamma åtgärder för att möjliggöra en svensk ratificering av konventionen.

2 INLEDNING, ARBETETS UPPLÄGGNING OCH GENOMFÖRANDE (kap. 1-2)

Utredarens uppdrag har varit att ta ställning till om Sverige kan ratificera, dvs. ansluta sig till, ILO:s konvention nr 169 om urfolk och stamfolk i självstyrande länder och vilka lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder som krävs för att Sverige skall kunna efterleva bestämmelserna i konventionen. I direktiven framhåller regeringen att det är önskvärt att kunna tillträda en konvention som Sverige har varit med om att utarbeta och som fyller en viktig funktion för skyddet av urfolkens fri- och rättigheter.

Sverige är medlem i ILO. Redan svenskt medlemskap i ILO och ILO-konventionernas höga status innebär att Sverige särskilt seriöst måste överväga ratifikation av ILO:s konvention nr 169 om Sverige vill stödja och framhäva ILO:s roll beträffande de mänskliga rättigheterna. Det är Sametingets starka uppfattning att om Sverige ej ratificerar konventionen är detta ett steg tillbaka i svensk syn på internationella organs betydelse för de mänskliga rättigheterna.

Sverige har deltagit i utarbetandet av ILO:s konvention nr 169. Sverige har i ILO även beslu-

tat framlägga till världens stater konventionen för ratifikation. Sverige har inte, vare sig i utarbetandet av konventionen eller i beslut om konventionen, haft en avvikande mening eller reservation om konventionens tillkomst eller dess innehåll. Detta utgör en stark grund för ratifikation av konventionen. Om Sverige ej avser ratificera konventionen kan, enligt Sametingets mening, Sveriges roll i ILO ifrågasättas.

Konventionen innebär ett trendbrott vad avser synen på urfolk. Sett i ett historiskt perspektiv har synen på urfolken förändrats i olika faser först från förmynderi och nedvärdering av "exotiska kulturer" till skydd mot diskriminering och strävanden mot integration och assimilering. Till skillnad från tidigare integration, assimilering och överförmynderi ger konventionen bestämmelser om erkännande av urfolkens strävanden att själva få utöva kontroll över sina egna institutioner. En ratifikation av konventionen utgör, enligt Sametingets mening, en möjlighet för Sverige att bryta med det förgångnas assimilering och överförmynderi över samerna och därmed skapa en ny samepolitik tillsammans med samerna och för samerna.

3 ILO:S KONVENTION NR 169 OCH ANDRA LÄNDER (kap. 3)

Norge var först att ratificera ILO:s konventionen nr 169. Utredaren har inte kunnat finna några negativa effekter av en norsk ratifikation. Ratificeringen har inte inneburit de negativa följder i förhållandet mellan samer och icke-samer som vissa remissinstanser i Sverige nu gör gällande. Inte heller har omvälvande och radikala förändringar mellan samiska och areella näringar uppstått, som exempelvis i förhållande till skogsbruket, som vissa remissinstanser också gjort gällande.

Inte heller utredaren har funnit några negativa effekter av att Danmark ratificerat konventionen.

Norges och Danmarks ratificering visar, enligt Sametingets mening, på att Sverige kan ratificera konventionen utan de negativa effekter som flera remissinstanser, utan grund, framfört.

4 KONVENTIONENS GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER (kap. 4, art. 1-7)

Det är Sametingets uppfattning, att oberoende av den särskilda definitionen "peoples" i artikel 1, är samerna ett folk jämlikt andra folk i världen. Samerna har därför rättigheter som går längre än det som framgår av ILO:s konvention nr 169.

Även om samerna som folk definitionsmässigt berörs av flera konventioner än ILO:s konvention nr 169 så är konventionens bestämmelser tillämplar på det samiska folket i Sverige i enlighet med definitionen av ett urfolk i artikel 1 i konventionen. Det är Sametingets uppfattning och som även uttalats av riksdagen att samerna är Sveriges enda urfolk.

Avseende definitionen vem som är same är den definition som redan idag finns i Sametinglagen allmänt vedertagen och skall därför kunna tillämpas på konventionen i sin helhet. Vikten av att gruppen själv identifierar sig som urfolk, det subjektiva kriteriet, betonas i konventionstexten.

Utredaren uttalar att samerna har enligt 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen (RF) ett skydd i egenskap av etnisk minoritet. Samtidigt uttalar utredaren att "paragrafen skall emellertid ses som ett målsättningsstadgande snarare än som en absolut rättighet". Sametinget delar inte utredarens uppfattning att samerna som urfolk har ett skydd i grundlagens 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen (RF).

De närmaste nordiska grannländerna som Norge, Finland och Danmark har under de senaste 20 åren haft en utvecklande politik för respektive nationellt urfolk som lett till språklagar, hemortslagar, kulturminneslagar, ökat självbestämmande för urfolket inom nationalstaten. Urfolken har ett särskilt skydd också i grundlagen. Även Ryssland har ett särskilt urfolksstadgande och urfolksskydd i den ryska konstitutionen. Sverige är således det enda land där samer lever och där det inte finns ett särskilt grundlagstadgad urfolksskydd.

Det är Sametingets uppfattning att konventionens grundläggande krav på att samerna till fullo skall åtnjuta mänskliga rättigheter och grundläggande friheter måste manifesteras i grundlagen. Det måste således tillkomma en särskild paragraf i grundlagen som enbart uttalar ett skydd och statens yttersta ansvar för den samiska kulturen. Av artikel 2 framgår det att konventionen ställer krav på staten att ha det yttersta ansvaret för och vidta särskilda åtgärder för att skydda och främja urfolkens sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter (artikel 2 punkt 1 och punkt 2b). Detta ställer krav på att skyddet av samernas sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter skall framgå i grundlag. Sametinget anser dock att Sverige kan ansluta sig omgående till konventionen och att de av Sametinget påtalade kraven kan uppfyllas i ett senare skede och som del av en naturlig utvecklingsprocess.

Artikeln 4 bör tolkas så att Sverige måste utforma regler om samverkan mellan statsmakterna och Sametinget vad avser åtgärder för att skydda samerna som individer, deras institutioner och egendom, samt rätt till arbete, kultur och miljö.

Liksom artikel 2 och 4 ställer artikel 5 krav på särskilda åtgärder för urfolken för att deras sociala, kulturella, religiösa och andliga värden skall kunna skyddas och respekteras. Idag finns ingen samisk kultur- eller kulturmiljölag som motsvarar lagregleringen i Norge och som medger rätt till egen förvaltning. I stället, mot konventionens intentioner, ligger tillvaratagandet av rennäring, kulturmiljövård och kulturansvar på icke-samiska myndigheter. Sametinget har därför inte den form av sektorsansvar som konventionen kräver i frågor som berör samerna. Likaledes är specifika skyddsregler om samisk sociala, kulturella, religiösa och andliga värden obefintliga.

Det kan konstateras att det saknas generella bestämmelser om att "samråda med berörda folk genom lämpliga förfaranden och särskilt genom deras representativa institutioner, närhelst lagstiftnings- eller administrativa åtgärder som direkt kan påverka dem övervägs" (artikel 6 p.1). Särskilda regler om hörande av Sametinget vid lagstiftnings- eller administrativa åtgärder som berör samerna motsvarande finska grundlagens regler saknas i Sverige

Det är viktigt att samerna genom ett förvaltningsorgan som Sametinget har beslutanderätt. Dock är det lika viktigt att Sametinget är ett från regeringens förvaltningsordning fristående samepolitiskt organ. Sametinget avser återkomma med förslag om tingets organisering.

Sametinget delar utredarens bedömning att det krävs ytterligare åtgärder i vissa avseenden för att samerna genom Sametinget och annan samisk representation i myndigheter och andra organ skall få en ökad reell möjlighet att påverka åtgärder och beslut som rör dem. Det gäller

framförallt användningen av mark och vatten i de områden som de traditionellt innehar eller nyttjar. Den rennäringspolitiska kommitténs direktiv (Dir 1997:102) bör tydliggöra att Same-tingets myndighetsuppgifter som avser användningen av mark och vatten i de områden som samerna traditionellt innehar skall utredas.

Vi samer är som minoritet i nationalstaten Sverige beroende av majoritetssamhällets politik i samefrågor. Vi kan i kraft av vår numerär inte få ett avgörande inflytande över hur samiska frågor hanteras på de olika nivåerna inom svensk förvaltning. Det upplevs många gånger som frustrerande att vi inte kan göra vår röst hörd eller få frågor presenterade av oss samer själva i de olika svenska organen. Vi upplever inte idag att man från 'svensk' sida lyssnar till oss och våra problem. För att råda bot på det föreslår vi att samerna på sikt garanteras en egen representation i de nordliga länsstyrelserna och i den svenska riksdagen. Detta är globalt sett inget unikt, utan återfinns såväl i Danmark som i Nya Zeeland med flera länder. Lagstiftningen måste emellertid ändras innan det går att genomföra.

5 RÄTTSDORDNINGEN OCH RÄTTSTILLÄMPNINGEN (kap. 5, art. 8-12)

Det finns ingen uttrycklig regel som anger att samiska sedvänjor eller sedvanerätt skall beaktas så snart en lag tillämpas på samer jämlikt artikel 8. Om Sverige ansluter sig till ILO:s konvention nr 169 blir det dock tydligare att samisk sedvänja och sedvanerätt skall beaktas i motsvarande mån som sedvanerätt skall beaktas enligt allmänna rättsprinciper. Detta följer av den allmänna princip som säger att svensk lag såvitt möjligt bör tolkas så att den överensstämmer med Sveriges åtaganden enligt de konventioner som Sverige anslutit sig till (se exempelvis NJA 1992:363 och 513). Sametinget gör därför bedömningen att Sverige med gällande rätt kommer att uppfylla kravet enligt artikel 8 vid en eventuell svensk anslutning till konventionen.

Sametinget menar att samernas sedvänjor skall beaktas i lagstiftning som berör det sameområdet. Skydd av traditionellt samiskt bruk och traditionella samiska näringar som uppenbart inte har skadat allmänna eller enskilda intressen får inte genom lagstiftningen betraktas som brott. Aktuellt f.n. är t.ex. lagstiftning om skydds jakt av rovdjur, där avlivning av rovdjur som skadar rennäringen måste kunna genomföras med andra metoder än i övriga Sverige.

Hänsyn kan, enligt utredaren, tas till social och kulturell bakgrund när straff döms ut enligt svensk lagstiftning. Sametinget menar att Sverige uppfyller artiklarna 9 och 10. Dock bör samisk samhällstjänst i olika former prövas.

Utredaren menar att skyddet mot frihetsberövande och tvång, t.ex. tvång att utföra en tjänst, gäller alla i Sverige, även samer och att kravet enligt artikel 11 i konventionen är därmed uppfyllt. Sametinget menar dock att fråga om obligatorisk militärtjänstgöring för samer bör ses över. Det kan inte vara rimligt att samer i krigssituation med annat land där det finns samer skall kunna tvingas att utföra krigshandlingar mot dessa andra samer med annat medborgarskap. Sametinget vill påpeka att samer sedan år 1751 till mitten av detta århundrade varit undantagna för obligatorisk militärtjänstgöring pga. Lappkodicillen och renbeteskonventioner med Norge. Det är dock Sametingets uppfattning att Sverige uppfyller artikel 11.

Artikel 12 stadgar att "berörda folk skall åtnjuta skydd mot kränkning av sina rättigheter och skall kunna vidta lagliga åtgärder, antingen individuellt eller genom sina representativa organ, för att effektivt skydda dessa rättigheter". I dag finns inga möjligheter till rättshjälp för same-

byarna. Detta har lett till att de samebyar som stämts av markägare vid talan om bättre rätt eller talan om att renbetesrätt inte föreligger har samebyarna tvingats till stora lån. Utredaren tar dock upp rättshjälp för samebyar i ett annat sammanhang. Sametinget vill vidare påtala att rättegångsbalken är så utformad att bevisbördan om renskötselrätt åligger samebyarna. Att bevisa att renskötselrätt föreligger för ett visst specifikt markområde grundat på urminnes hävd är i de flesta fall mycket svårt. Detta lockar markägare till att stämma samebyar med talan om bättre rätt till ifrågavarande markområde. I Norge finns omvänd bevisbörda, dvs. att det åligger markägaren att bevisa att renskötselrätt inte föreligger. Den norska regeln om omvänd bevisbörda har hittills visat sig motverka den ökning av rättegångar mellan samebyar och markägare som nu är en trend i Sverige. Fråga om omvänd bevisbörda i Sverige är dock föremål för utredning innebärande att Sverige kan komma att uppfylla denna del av artikel 12.

Sametinget menar att lagstiftningen är så utformad att samerna inte legalt har rätt till tolk jämlikt artikel 12. Rätt till tolk är möjligt endast om man inte talar svenska. Så gott som samtliga samer i Sverige talar svenska och har därför inte en laglig rätt till tolk. Detta även om individen ifråga inte behärskar svenska fullt ut. Vid de fall tolk har beviljats har detta skett genom att domstolarna varit liberalare än vad lagen föreskriver.

Sametinget menar vidare att artikel 12 innebär att det skall föreligga rätt till skriftväxling på samiska och att inge inlagor på samiska vid domstolsförfaranden. I dag har domstolarna rätt att ta ut ersättning för kostnader för översättning till svenska på ingivarens bekostnad.

Även om Sverige inte uppfyller artikel 12 i dag så anser Sametinget att artikeln uppfylls i och med tillkomsten av en samisk språklag.

6 ALLMÄNT OM URFOLKS MARK (kap. 6, art. 13)

Sametinget utgår från att det samiska folkets markrättigheter är en kollektiv rätt. Lagstiftningen har byggt på den kollektiva uppfattningen av renskötselrätten. Även om nyare forskning tyder på att det kollektiva synsättet inte stämde överens med det faktiska rättsläget, går dock Sametinget inte in på om civilrättsligt individuella rättigheter grundade på urminnes hävd kan föreligga. Det är vidare Sametingets uppfattning att samebyar kan framträda som ägare till mark inom sameområdet. Det samiska folket som markägare har större rättigheter till marken än vad som framkommer i konventionen.

Samisk kultur och samiska näringar är starkt knutna till marken. Utan mark kan den samiska kulturen inte överleva. Det är därför viktigt att samiska rättigheter till marken ges ett starkt skydd.

7 URFOLKS MARKRÄTTIGHETER (kap. 7, art. 14)

7.1 Innebörden av konventionens begrepp (kap. 7.1-7.2.4)

Sametinget delar utredarens tolkning att samerna skall ha en starkt skyddad besittnings- och nyttjanderätt. Detta har bl.a. kommit till uttryck i Skattefjällsmålet. Denna starka besittnings- och nyttjanderätt skall betraktas som en kollektiv rätt för det samiska folket.

Det är dock viktigt att denna rätt också får ett starkt skydd. Särskilt måste skyddet stärkas där den är som svagast tillämpad, bl.a. inom renskötselns vinterbetesmarker gentemot andra nyttjare av samma mark och beträffande jakt och fiske gentemot upplåtelser. Skyddet måste vidare vara ett reellt skydd och inte enbart ett formellt skydd.

Sametinget delar också utredarens uppfattning att samerna måste få förfoganderätt över de samiska markrättigheterna. Förfoganderätten får inte innebära att enskilda samer kan avhända sig rätten. Förfoganderätten innebär i stället att samerna tillsammans kan använda sig av rätten mer än till egen näringsverksamhet och eget husbehov, dvs. möjligheter till exempelvis upplåtelser, försäljning av jakt- och fiskekort etc., för att säkerställa möjligheter till ekonomisk självständighet och utveckling.

Sametinget delar utredarens uppfattning att samerna under lång tid måste ha manifesterat sin kontroll eller sitt bruk av marken och att den måste ha fortsatt in i våra dagar. Däremot vill Sametinget betona att längre tids skriftlig dokumentation kan saknas och i konventionens artikel 8.1 finns stöd för att andra former av dokumentation, bl.a. arkeologisk och språkhistorisk, måste beaktas av domstolar och myndigheter.

7.2 Mark som samerna traditionellt innehar och brukar tillsammans med andra (kap. 7.2.5, 7.3 och 7.4)

Sametinget delar utredarens förslag att en gränsdragningskommission bör tillsättas för att på grundval av samernas traditionella bruk av marken, fastställa vilka områden som samerna traditionellt innehar respektive vilka områden som samerna traditionellt nyttjar tillsammans med andra. Som utgångspunkt bör kommissionen ha att samerna traditionellt åtminstone innehar Lappland och barmarksbetesområdena i Jämtland, Härjedalen och Dalarna samt att samerna traditionellt nyttjat alla tillgängliga vinterbetesmarker öster därom. I gränsdragningskommissionen måste finnas representation från samerna genom lokal sameby/samebyar och Sametinget.

Sametinget delar utredarens uppfattning att en regel måste införas som ger domstolarna möjlighet att förordna att staten skall stå för rättegångskostnaderna i mål som rör principiellt viktiga markrättigheter för samerna.

7.3 Åtgärder som krävs inom mark som samerna traditionellt innehar och brukar tillsammans med andra (kap. 7.2.6)

Sametinget delar utredarens uppfattning att samernas starkt skyddade rätt till besittning och nyttjande av mark ser samerna inom de områden som samerna traditionellt innehar möjlighet att förfoga över sin rätt till jakt och fiske genom handha upplåtelseverksamheten till utomstående. Sametinget vill förtydliga att områden av riksintresse för rennäringsen inom vinterbetesmarkerna är alla områden med möjligt marklavbete.

Rätten att utnyttja mark kan inskränkas eller tillintetgöras av det intrång som en eskalerande rovdrift gör. Intrång som medför påverkan på samernas marker skall kunna begränsas till dess att rättsläget klarlagts och konventionens stadganden genomförts. Hur och i vilken omfattning

detta skall göras måste i tilläggsdirektiv åläggas den rennäringspolitiska kommittén att utreda och föreslå.

8 URFOLKS RÄTT TILL NATURTILLGÅNGAR (kap. 8, art. 13 p. 2 och 15)

Sametinget instämmer i utredarens förslag att samerna genom Sametinget måste få större möjligheter att säga till om vid exploatering av naturtillgångar inom sameområdet. Samernas rättigheter till naturtillgångar inom renskötseområdet skall skyddas. Dessa rättigheter innebär att samerna skall ha rätt att delta i användningen, förvaltningen och bevarandet av naturtillgångar när sådana åtgärder berör dem. Av störst betydelse för samernas ekonomiska, sociala och kulturella utveckling är de naturtillgångar som har anknytning till renskötselrätten. Även andra naturtillgångar kan dock vara viktiga för att bevara samernas kulturella och andliga värden i områden som de traditionellt innehar. Nuvarande svenska regler rörande användningen, förvaltningen och bevarandet av naturtillgångar inom renskötseområdet ger inte samerna den rätt att delta som konventionen kräver. För att uppfylla konventionens krav måste nya regler införas i miljöbalkens hushållningsbestämmelser och i rennäringslagen.

Det måste ligga på rennäringspolitiska kommittén att närmare föreslå konkreta regler om det samiska skyddet av naturtillgångar i sameområdet och samernas inflytande över naturtillgångarna. Utgångspunkten i kommitténs direktiv (Dir 1997:102) att de myndighetsuppgifter som avser förhållandet mellan rennäringen och andra användare av marken bör ändras genom tilläggsdirektiv för att ge kommittén möjligheter att överväga hur samernas skall få större möjligheter att säga till om vid exploatering av naturtillgångar inom sameområdet.

9 ÖVRIGA BESTÄMMELSER OM URFOLKS RÄTT TILL MARK (kap. 9, art. 16-19)

I Sverige är idag sådana folkförflyttningar som omtalas i artikel 16 otänkbara. Sametinget pekar dock på de krav på bl.a. ersättningsmark som kan ställas om en sådan situation som täcks av artikeln undantagsvis skulle uppstå någon gång. Särskilt mot bakgrund av detta och artikelns utformning kan det inte anses strida mot konventionen att regler saknas som direkt tar sikte på de undantagssituationer som omfattas av artikeln. Sametinget anser sålunda inte att det föreligger någon bristande överensstämmelse mellan svensk rätt och artikel 16.

Sametinget anser att frågan om skadestånd och annan kompensation p.g.a. tidigare tvångsförflyttningar av samer inom Sverige är en fråga mellan de tvångsförflyttade samerna och staten.

Sametinget menar att artikel 17 om överflyttning av markrättigheter mellan samerna och dessa rättigheter enbart tillkommer den samiska befolkningen och har i denna del för närvarande begränsad räckvidd för svenskt vidkommande.

Artikel 18 innehåller bestämmelser om skyddsreglering av samiska rättigheter. Bl.a. rennäringslagen och skogsvårdslagen innehåller skyddsregler för intrång på renskötselrätten. Rennäringspolitiska kommittén har dock att se över skyddsreglerna.

Sametinget delar utredarens bedömningen om ersättningsmark enligt artikel 19.

10 SYSSELSÄTTNING OCH ANSTÄLLNINGSVILLKOR (kap. 10, art. 20)

Sametinget delar utredarens bedömning att de svenska bestämmelserna stämmer överens med konventionens krav.

11 YRKESUTBILDNING, HANTVERK M.M. (kap. 11, art. 21-23)

När befintliga utbildningsprogram inte tillgodoser de särskilda behov som ursprungsfolken har krävs särskilda program. Idag saknas utbildning som utgår från vår egen kultur och våra behov, den utbildning som övriga bosatta i Sverige bygger på majoritetskulturens behov och kultur. Pedagoger, kulturarbetare, socialarbetare, arkitekter osv. är yrken som är i behov av utbildning utifrån vår egen kultur.

När det gäller artikel 23 anser tinget, liksom utredaren, emellertid att samerna måste ges en rätt att upplåta sin rätt till jakt och fiske. En sådan möjlighet skulle kunna bidra till deras ekonomiska självständighet och utveckling på det sätt som artikeln föreskriver.

12 SOCIAL TRYGGHET SAMT HÄLSO- OCH SJUKVÅRD (kap. 12, art. 24-25)

Hälsa är en viktig ingrediens i ett folks kultur. Hälsa utgår från ett folks levnadsförhållanden. Har folket det bra, socialt, emotionellt, språkligt, motoriskt, finns en god hälsa bland folket. Vi samer har idag en mängd faktorer som gör att ohälsa skapas, exempelvis marktvister, oro för ekonomi, rovdjursangrepp, rasism e.t.c.

Flera av dessa faktorer behandlas separat i konventionen under olika artiklar. Det är viktigt att komma ihåg vid hanteringen av dessa artiklar att det också har en betydelse för hälsan, för hur vi samer mår.

När det gäller artikel 25 bör hälso- och sjukvårdslagen samt socialtjänstlagen kompletteras med en bestämmelse med innebörden att den lokala hälso-, sjuk- och äldreården, efter samråd med samiska organ, t.ex. Sametinget, skall planera sin verksamhet utifrån de särskilda behov som kan finnas hos den samiska befolkningen.

13 UTBILDNING M.M. (kap. 13, art. 26-31)

Sametinget anser att samer ej har samma rätt och möjligheter till en utbildning på alla nivåer som övriga bosatta i landet.

Svenska barn får svensk utbildning, som bygger på svensk kultur och svenska språket, i hela landet medan samers barn endast får samisk utbildning på de platser där samisk utbildning

kan erbjudas, i kommuner där samisk förskola, sameskola, samisk integrering eller samiskt gymnasieprogram finns. På övriga platser får samers barn svensk undervisning, vilken ej utgår från det samiska barnens bakgrund. Detta innebär att i ett utbildningssystem, med både mottagare (barnen/eleverna) och sändare (skolan), blir skillnaderna stora för samers barn beroende på från vilken kultur sändaren (skolan) verkar.

När samers barn får samisk utbildning, oberoende på var de bor, och svenska barn får svensk undervisning, oberoende på var de bor, kan man prata om att bägge parter har samma rätt och möjligheter till utbildning på all nivåer.

Genom de insatser som utredaren tar upp uppfyller Sverige endast kraven i artikeln till en viss del, gällande utbildning. Till utbildning räknas även förskola, skolbarnsomsorg och gymnasium. Enligt de olika skolformernas läroplaner ska verksamheterna länkas i varandra och bildar då en hel utbildningsväg.

Enligt artikel 27, p 2 ska ansvaret för utbildningens handläggning gradvis överföras till dessa folk. Den samiska förskolan och skolbarnsomsorgen och undervisning för samers barn utanför Sameskolstyrelsens verksamhetsområde, som idag inte handläggs av samerna själva, ska även ingå i Sameskolstyrelsens ansvarsområde.

Enligt 2 kap. 9-14 §§ grundskoleförordningen har samers barn rätt till modersmålsundervisning, som ett ämne om eleven önskar sådan undervisning. Kommun får även (Kap. 8 sameskolförordningen) anordna samisk undervisning, samisk integrerad undervisning, för samiska elever vid sin grundskola om avtal härom träffas mellan kommunen och Sameskolstyrelsen

Enligt utredaren finns det ett regelverk för att samers barn får samisk språkundervisning i alla åldrar. För barn i förskoleåldern saknas regler som ger samers barn rätt till modersmålsundervisning. Även fast det finns regler som ger samers barn rätt till modersmålsundervisning så fungerar det inte alltid så i praktiken, modersmålsundervisning kan ofta utebli beroende på att det saknas resurser som t ex personal, läromedel och ekonomi. Avtal om samisk undervisning mellan kommun och Sameskolstyrelsen beror helt på kommunens ekonomi och inställning.

Fortfarande saknas insatser enligt artikel 28 för vuxna samer som är analfabeter i sitt eget språk. För att konventionen skall uppfyllas krävs att studiestöd prioriteras för kurser för vuxen- och vidareutbildning på samiska. Sametinget anser vidare att inte endast undervisningen för vuxna skall vara kostnadsfri utan också att de som önskar en grundläggande undervisning i att läsa och skriva samiska skall kunna få ersättning för förlorad arbetsförtjänst eller någon form av vuxenstudiestöd. P.g.a rådande förhållanden har Sametinget senast i sitt budgetunderlag för år 2000 äskat medel till ett alfabetiseringsprojekt.

Artikeln innebär att hjälpa barn tillhörande berörda folk att till fullo och på lika villkor delta i den egna som den nationella gemenskapen skall vara ett undervisningsmål för dessa folk. Samers barn utanför Sameskolan deltar ej till fullo eller på lika villkor i den egna gemenskapen.

Åtgärder måste tas fram för att samers barn utanför Sameskolstyrelsens verksamhetsområde ska få möjlighet att få utbildning om samiska rättigheter och skyldigheter innefattande rättigheter enligt konventionen.

Översättning av information till samiska handlar ej bara om att förstå information utan har även att göra med språkets status genom användande av språket, även skriftligen.

Sametinget vill särskilt fästa uppmärksamheten på artikel 31 om "åtgärder i utbildande syfte skall vidtas inom alla områden av den nationella gemenskapen, och särskilt bland dem som står i den mest omedelbara kontakten med berörda folk, i syfte att undanröja eventuella fördomar gentemot dessa folk. Ansträngningar skall därför göras för att säkerställa att läroböcker i historia och annat undervisningsmaterial ger en rättvis, exakt och informativ beskrivning av dessa folks samhällen och kulturer". Åtagandet innebär också att Sverige på bred front måste åstadkomma informationsverksamhet om samerna mm som innebär att sociala motsättningar undanröjs och förebyggs mellan den samiska och icke-samiska befolkningen.

14 KONTAKTER ÖVER GRÄNSERNA (kap. 14, art. 32)

Sametinget delar inte utredarens uppfattning. Enligt Sametingets mening måste omfattande förändringar komma tillstånd för att ena Sápmi och underlätta kontakterna över gränserna. Regeringarna i Finland, Norge och Sverige har inlett ett arbete med sikte på en nordisk samekonvention. Sametinget menar att arbetet med den nordiska samekonventionen kommer att ta lång tid i anspråk och att Sverige ändå kan ratificera ILO:s konvention nr 169 i väntan på en nordisk samekonvention.

15 ADMINISTRATION (kap. 15, art. 33)

Utredaren föreslår att en särskild enhet, bestående av flera personer, med ansvar för samiska frågor inrättas inom regeringskansliet. Enheter för urfolksfrågor inom regeringskansli finns vid ett flertal regeringar världen över såsom i Norge, Danmark, Kanada, USA etc.

Sametinget tillstyrker att det krävs en särskild enhet med ansvar att samordna samiska frågor inom regeringskansliet. Sameenheten vid jordbruksdepartementet har ingen sådan funktion och detta medför att samefrågorna inte får någon större betydelse inom regeringskansliet. En sameenhet måste ha befogenheter att ta initiativ i förhållande till andra departement och kunna ha regelbundna föredragningar m.m. med andra departement.

Sametinget anser dock att sameenheten måste rekrytera personal med politiskt ansvar och kompetens i samefrågor. Som rådgivande, beredande och föredragande organ inom regeringskansliet i sameärenden saknar enheten önskvärd erfarenhet från samiska organisationer, samiskt samhälls- eller näringsliv. I internationell jämförelse är det uppseendeväckande att organ som handhar urfolksfrågor inte har urfolkskompetens.

16 KOSTNADER (kap. 16)

Sametinget menar att det är befogat att en förstärkning av den samiska offentliga sektorn medför vissa ökade kostnader, men det är svårt att bedöma vilka totala kostnader som en

svensk anslutning till konventionen kan medföra. Sametinget vill dock uppmärksamma att förslagen också kommer att innebära såväl inbesparingar som intäkter.

Ett starkt skydd mot inskränkningar i renskötselrätten och en möjlighet för samerna att upplåta sin rätt till jakt och fiske kommer att leda till ökad lönsamhet för de samiska näringarna. En översyn av rennäringsadministrationen innebär vissa kostnadsbesparingar etc.

Sametinget vill även fästa uppmärksamheten att flera av förslagen också innebär en ökad förståelse och hänsynstagande mellan markägare och rennärigen genom samråd m.m., förutom kostnadsbesparingar i form av minskade rättegångar i och med klargörande av rättigheters omfattning. Åtgärder som syftar till att öka samförståndet mellan samer och andra markanvändare kan således leda till minskade konflikter vilket i sin tur kommer att leda till att kostnaderna blir mindre för både staten, samerna och markägarna.

17 TILLVÄGAGÅNGSSÄTTET VID EN SVENSK ANSLUTNING (kap. 17)

Sametinget anser det såväl önskvärt som nödvändigt att Sverige tillträder en konvention som fyller en viktig funktion för skyddet av samernas fri- och rättigheter. Det är Sametingets mening att ILO:s konvention nr 169 omgående kan ratificeras och nödvändiga åtaganden genomföras senare.

Sametinget accepterar inte utredarens bestämda uppfattning att det lämpligaste förfarandet för svensk del är att avvakta med ratificeringen till dess att större hinder för en sådan anslutning är undanröjda. Sametinget menar att en ratificering kan komma till stånd parallellt med att sådana lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder bereds. Detta ger också berörda utredningar och myndigheter anvisningar vad som skall uppnås för att Sverige skall kunna efterleva bestämmelserna i konventionen.

Sametinget anser att en gränsdragningskommission måste tillsättas snarast.

För det andra krävs en utredning som klarlägger omfattningen av statens påstådda rätt till jakt och fiske i Sápmi. En sådan rättshistorisk utredning måste göras parallellt med den rennäringspolitiska kommitténs arbete.

För det tredje bör samerna inom mark som de traditionellt innehar få ett starkt skydd mot inskränkningar i sin rätt, få rätt att upplåta sin jakt- och fiskerätt till andra mot betalning och få rätt att yttra sig innan exploatering sker. Rennäringspolitiska kommittén skall ges direktiv att föreslå åtgärder som rör dessa frågor.

För det fjärde krävs åtgärder för att se till att samerna har tillräckligt med mark för att kunna fortsätta bedriva rennärning. Gränsdragningskommitténs arbete bör omedelbart följas upp av sådana bedömningar och åtgärder.

För det femte behövs nya bestämmelser om utökade möjligheter till ersättning från staten till både samerna och deras motparter för rättegångskostnader i vissa mål som rör samernas markrättigheter. Regeringen bör omedelbart vidta lämpliga åtgärder med anledning av framställan från de samebyar som är belastade med rättegångskostnader som rör renbetesrätten.

För det sjätte är det angeläget med en nationell informationskampanj om samerna som urfolk i Sverige och om den samiska kulturen och de samiska traditionerna. En sådan informationskampanj bör startas i samarbete med Sametinget.